

भारत सरकार जमाती कार्य मंत्रालय

अनुसूचित जमाती व इतर पारंपारिक वननिवासी (वनहक्कांची मान्यता)

अधिनियम, २००६ व नियम, २००८ आणि सुधारणा नियम, २०१२

नमुना - ख

सामूहिक वनहक्क दाव्याचा अर्ज
(पहा नियम ११ (१) (क) व (४))

अ.क्र.	तपशील
१.	मागणीदाराचे नाव / मागणीदारांचे नाव : (क) वननिवासी अनुसूचित जमातीचा समूह : (ख) इतर जमाती व वननिवासींचा समूह :
२.	गाव :
३.	ग्रामपंचायत :
४.	तहसील / तालुका :
५.	जिल्हा :
लाभ घेतलेल्या सामूहिक हक्कांचे स्वरूप	
१.	निस्तार यासारखे सामूहिक हक्क, काही असल्यास (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ख)) :
२.	गौण वनोत्पादनावरील हक्क, काही असल्यास (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ग)) :
३.	सामूहिक हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (घ)) : (क) वापर किंवा हक्कदारी असलेले (मासे, जलनिकाय), काही असल्यास (ख) चराई, काही असल्यास (ग) भटके व फिरते आदिवासी यांच्याकरिता पारंपारिक साधनांची सुगमता, काही असल्यास
४.	आदिम जमाती समूह व कृषक-पूर्व समाज यांच्यानिवासाचे व निवासस्थानाचे हक्क तसेच सामाजिक धारणाधिकार, : काही असल्यास (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ड))
५.	विवादास्पद जमिनीवरील किंवा त्या संदर्भातील हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (च)) :
६.	वन जमिनीवरील पट्टा किंवा भाडेपट्टा किंवा अनुदान स्थानिक प्राधिकरण किंवा राज्य शासन यांनी दिलेले मालकी हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (छ)) :
७.	अभिलिखित, अधिसूचित केलेली किंवा न केलेली सर्व वन ग्रामे, जुनी वसतिस्थाने, भूमापन न केलेली गावे आणि अन्य गावे- यांमध्ये वसाहत करण्याचा हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ज)) :
८.	निरंतर वापर करण्यासाठी पारंपारिक वन-स्त्रोताचे संरक्षण, पुनर्निर्माण, संवर्धन किंवा व्यवस्थापन करण्याचा हक्क : (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (झ))
९.	राज्य विधीअन्वये किंवा स्वायत्त जिल्हा परिषद किंवा स्वायत्त प्रादेशिक परिषद यांच्या विधीअन्वये मान्यता दिलेले हक्क किंवा पारंपारिक किंवा रूढीगत कायद्याखाली आदिवासींचे हक्क म्हणून स्वीकारलेले हक्क : (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ञ))
१०.	जैविक विविधता, बौद्धिक संपत्ती व पारंपारिक ज्ञान यांच्या हक्कांची सुगमता, काही असल्यास : (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ट))

सामूहिक वनहक्क दाव्याचा अर्ज (पहा नियम ११ (१) (क) व (४))

ग्रामः

ग्रा.पं.

ता.

जि.

लाभ घेतलेल्या सामूहिक हक्कांचे स्वरूप (मागील पानावरून पुढे)

११. शिकारीखेरीजचे अन्य सर्व पारंपारिक हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ट)) :
१२. अनुसूचित जमाती व इतर पारंपारिक वननिवासी यांना १३ डिसेंबर, २००५ पूर्वी अवैधरीत्या निष्कासित किंवा विस्थापित करण्यात आले असेल तर त्यांचे पर्यायी जमिनीसह मूळ स्वरूपात पुनर्वसन करण्याचा हक्क :
(पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ड))
१३. पृष्ठ्यर्थ पुरावा (पहा नियम १३): (सोबतच्या पुरवणी अर्जांमध्ये नमूद केले आहे.)
१४. कोणतीही अन्य माहिती:

अध्यक्ष सचिव
ग्राम वनहक्क समिती,
तालुका:
जिल्हा:

भारत सरकार
जमाती कार्य मंत्रालय

अनुसूचित जमाती व इतर पारंपारिक वननिवासी (वनहक्कांची मान्यता)
अधिनियम, २००६ व नियम, २००८ आणि सुधारणा नियम, २०१२

नमुना - ख

सामूहिक वनहक्क दाव्याचा पुरवणी अर्ज
(पहा नियम ११ (१) (क) व (४))

१. मागणीदाराचे / मागणीदारांचे नाव:

अ.क्र.	नाव	अ.ज.	इ.पा.	सही / अंगठा
१.				
२.				
३.				
४.				
५.				
६.				
७.				
८.				
९.				

आणि गावातील सर्व मतदार - एकूण संख्या

(गावातील सर्व ग्रामस्थांची नावे लिहून सहा / आंगठे केलेली यादी सोबत जोडली आहे.)

१. (क) वननिवासी अनुसूचित जमातीचा समूह:

एकूण लोकसंख्या:

(ख) इतर जमाती व वननिवासींचा समूह:

एकूण लोकसंख्या:

२. गाव:

३. ग्रामपंचायत:

४. तालुका:

५. जिल्हा:

ग्राम वनहक्क समिती,	ग्रामपंचायत:	
तालुका:	उपविभाग:	जिल्हा:
लाभ घेतलेल्या सामूहिक हक्कांचे स्वरूप- क्षेत्र व परिमाण		

१. निस्तार यासारखे सामूहिक हक्क, काही असल्यास (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ख))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सव्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
जसव अभिलेखातील गावच्या नावे असलेल्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व निस्तार हक्क किंवा निस्तार यांसारखे जगण्यासाठी आवश्यक त्या सर्व गोष्टी गावासभोवतालच्या परिसरातून घेण्याचे व वापरण्याचे परंपरागत हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्वे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सव्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके

२. गौण वनोत्पादनावरील अधिकार काही असल्यास (पहा अधिनियमाचे कलम ३(१)(ग))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सव्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
गौण वनोपजावरील स्वामित्व हक्क, गोळा करण्याचे, प्रक्रिया करण्याचे, साठा करण्याचे, योग्य त्या साधनाने वाहतूक करण्याचे, व अतिरिक्त वनोपजाच्या विक्रीचे हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्वे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सव्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके

३. सामूहिक अधिकार (पहा अधिनियमाचे कलम ३(१)(घ))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सव्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
क) वापर किंवा हक्कदारी असलेली जलसंपत्ती – गावहद्दीत व इतर वापरात असलेल्या ठिकाणाचे उपलब्ध सर्व पाणी	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्वे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सव्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके
ख) चराई- राजस्व अभिलेखातील गावाच्या नावे असलेल्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व चराई हक्क			जनावरांची संख्या- जितकी आहे तितकी
ग) भटके व फिरस्ते यांचे करिता पारंपारिक संसाधनांची उपलब्धता			

ग्राम वनहक्क समिती,	ग्रामपंचायत:	
तालुका:	उपविभाग:	जिल्हा:

४. आदिम जमाती समूह व कृषक-पूर्व समाज यांच्या निवासाचे व निवासस्थानाचे हक्क तसेच सामाजिक धारणाधिकार, काही असल्यास (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ड))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सर्व्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
सामूहिक भूधारणा पद्धतीचा प्रकार- सामूहिक वापराच्या जागा	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्व्हे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सर्व्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शवलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके

५. विवादास्पद जमिनीवरील किंवा त्या संदर्भातील हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (च))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सर्व्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
जेथे दाव्यांवर वाद होतात अशी कोणत्याही नावाने ओळखले जाणारे गावातील विवादास्पद जमिनीवरील किंवा त्या संबंधीतील हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्व्हे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सर्व्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शवलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके

६. वन जमिनीवरील पट्टा किंवा भाडेपट्टा किंवा अनुदान यांचे स्थानिक प्राधिकरण किंवा राज्य शासन यांनी दिलेले मालकी हक्क, काही असल्यास (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (छ))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सर्व्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
वन जमिनीवरील पट्टा किंवा भाडेपट्टा किंवा अनुदान यांचे मालकी हक्कांमध्ये रूपांतरण करण्यासाठी, कोणतेही स्थानिक प्राधिकरण किंवा राज्य शासन यांनी दिलेला हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्व्हे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सर्व्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शवलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके

ग्राम वनहक्क समिती,	ग्रामपंचायत:	
तालुका:	उपविभाग:	जिल्हा:

७. अभिलिखित, अधिसूचित केलेली किंवा न केलेली सर्व वन ग्रामे, जुनी वसतिस्थाने, भूमापन न केलेली गावे आणि अन्य गावे- यांमध्ये वसाहत करण्याचा हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ज))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सर्व्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
अभिलिखित, अधिसूचित केलेली किंवा न केलेली सर्व वन ग्रामे, जुनी वसतिस्थाने, भूमापन न केलेली गावे आणि अन्य गावे- यांमध्ये वसाहत करण्याचा हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्व्हे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सर्व्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शवलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके

८. निरंतर वापर करण्यासाठी पारंपारिक वन-स्रोताचे संरक्षण, पुनर्निर्माण, संवर्धन किंवा व्यवस्थापन करण्याचा हक्क

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सर्व्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
क) निरंतर वापर करण्यासाठी पारंपारिक वन-स्रोताचे संरक्षण, पुनर्निर्माण, संवर्धन किंवा व्यवस्थापन करण्याचा हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्व्हे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सर्व्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शवलेले सर्व क्षेत्र	परंपरेनुसार गाव समाजच सामूहिक वन स्रोतांचे संरक्षण, संवर्धन व व्यवस्थापन करित होता. वसाहत काळात व स्वातंत्र्यानंतरही हक्क अमान्य केल्याने अनुसूचित जमाती व अन्य पारंपारिक वननिवासींवर ऐतिहासिक अन्याय झाला आहे. तो हक्क मान्य करून न्याय देणे आवश्यक आहे
ख) देवांच्या जागा			

९. राज्य विधीअन्वये किंवा स्वायत्त जिल्हा परिषद किंवा स्वायत्त प्रादेशिक परिषद यांच्या विधीअन्वयेमान्यता दिलेले हक्क किंवा पारंपारिक किंवा रूढीगत कायद्याखाली आदिवासींचे हक्क म्हणून स्वीकारलेले हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ज))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सर्व्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
राज्य विधीअन्वये किंवा स्वायत्त जिल्हा परिषद किंवा स्वायत्त प्रादेशिक परिषद यांच्या विधीअन्वयेमान्यता दिलेले हक्क किंवा पारंपारिक किंवा रूढीगत कायद्याखाली आदिवासींचे हक्क म्हणून स्वीकारलेले हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्व्हे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सर्व्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शवलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके

ग्राम वनहक्क समिती,	ग्रामपंचायत:	
तालुका:	उपविभाग:	जिल्हा:

१०. जैविक विविधता, बौद्धिक संपत्ती व पारंपारिक ज्ञान यांच्या हक्कांची सुगमता, काही असल्यास (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ट))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सव्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
जैविक विविधतेचे संरक्षण, संवर्धन आणि व्यवस्थापन करण्याचा हक्क तसेच बौद्धिक संपत्ती व पारंपारिक ज्ञान यांच्यावरील हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्वे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सव्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविलेले सर्व क्षेत्र	जैव विविधता अधिनियम २००२ मधील कलम ४१ व नियम २२ मध्ये असलेल्या तरतुदीनुसार

११. शिकारीखेरीजचे अन्य सर्व पारंपारिक हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (उ))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सव्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
शिकारीखेरीजचे अन्य सर्व पारंपारिक हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्वे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सव्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके

१२. अनुसूचित जमाती व इतर पारंपारिक वननिवासी यांना १३ डिसेंबर, २००५ पूर्वी अवैधरीत्या निष्कासित किंवा विस्थापित करण्यात आले असेल तर त्यांचे पर्यायी जमिनीसह मूळ स्वरूपात पुनर्वसन करण्याचा हक्क (पहा अधिनियमाचे कलम ३ (१) (ड))

सामूहिक हक्काचे स्वरूप	कंपार्टमेंट / सव्हे / गट नं.	क्षेत्र (हेक्टरमध्ये)	परिमाण
ज्या ठिकाणी अनुसूचित जमाती व इतर पारंपारिक वननिवासी यांना १३ डिसेंबर, २००५ पूर्वी त्यांची वैध हक्कदारी डावलून कोणत्याही स्वरूपाच्या वनजमिनीतून अवैधरीत्या निष्कासित किंवा विस्थापित करण्यात आले असेल तर त्यांचे पर्यायी जमिनीसह मूळ स्वरूपात पुनर्वसन करण्याचा हक्क	गावाच्या निस्तार पत्रकात नमूद केलेले सर्व सर्वे नं. व वननकाशातील संबंधित कंपा. नं. वन नकाशा प्रमाणे सर्व कंपा. नं. किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविल्याप्रमाणे चतुःसीमेच्या क्षेत्राशी संबंधित सर्व सव्हे नं. / कंपा. नं.	एकूण : (हे.) किंवा सोबत जोडलेल्या हात / नजरी नकाशात दर्शविलेले सर्व क्षेत्र	जितक्या प्रमाणात उपलब्ध आहे व जितके वापरतो तितके

ग्राम वनहक्क समिती,	ग्रामपंचायत:	
तालुका:	उपविभाग:	जिल्हा:

१३. पृष्ठ्यर्थ पुरावा (पहा नियमाचे कलम १३) खालीलपैकी जी कागदपत्रे जोडली असतील त्यांच्या समोर अशी ☒ खूण करावी.			
१३.१	मागणीदार यादी	☐	१३.१३ गाव नमुना १ (अ)
१३.२	हात/नजरी नकाशा	☐	१३.१४
१३.३	सरपंच प्रमाणपत्र (ग्रामपंचायतचे लेटरहेड वर)	☐	१३.१५
१३.४	जेष्ठ नागरिकांचे लेखानिविष्ट कथन	☐	१३.१६
१३.५	पडताळणी सूचना	☐	१३.१७
१३.६	पडताळणी निष्कर्ष	☐	१३.१८
१३.७	ग्रामसभा नोटीस	☐	१३.१९
१३.८	ग्रामसभा ठराव	☐	१३.२०
१३.९	ग्रामसभा इतिवृत्त	☐	१३.२१
१३.१०	ग्रामसभा उपस्थिती यादी	☐	१३.२२
१३.११	ग्रामपंचायत शिफारस पत्र	☐	१३.२३
१३.१२	वनक्षेत्राचा ७/१२	☐	१३.२४
टीप- वर नमूद केलेल्या वनहक्कांसंबंधीच्या पुराव्यांचे मूळ अभिलेख व दस्तावेज जसे की निस्तार पत्रक, महसूल नकाशा व वन नकाशा इत्यादी शासनाकडे उपलब्ध असल्यामुळे त्यांच्या सत्यप्रती सोबत जोडलेल्या नाहीत.			
ग्राम:	ग्रा.पं.	ता.	जि.
चा सामूहिक वनहक्क दावा अर्ज, एकूण पाने		दिनांक:	रोजी प्राप्त झाला.
अध्यक्ष ग्राम वनहक्क समिती, तालुका: जिल्हा: सचिव ग्राम वनहक्क समिती, तालुका: जिल्हा:			

ग्राम वनहक्क समिती,

ग्रामपंचायत:

तालुका:

उपविभाग:

जिल्हा:

वनसंसाधने व जलोत्पादने यांची यादी

वनसंसाधने:

जलोत्पादने: